

DOI 10.31909/26168812.2021-(56)-15
УДК 378.12:373

THE IMPERATIVE OF CULTURE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A COMPETITIVE PEDAGOGUE OF A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION

ІМПЕРАТИВ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОНКУРЕНТОЗДАТНОГО ВИКЛАДАЧА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Nadiia Kichuk

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: tonya82kichuk@gmail.com
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Nadiia Kichuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
E-mail: tonya82kichuk@gmail.com
Izmail State University of Humanities Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to the study of one of the resources of improving the professional activity of a teacher – the direction of the process of increasing his ability to provide educational services. It has been proved that by forming the personality of a competitive teacher as a «person of culture», it is important at the stage of his university education to direct pedagogical efforts towards enriching his general culture and spirituality – an immense source of full-fledged ability to carry out professional activity in accordance with the parameters of the culture of provision educational services and communicative competence.

Key words: *culture, teacher, culture of educational services, communicative competence.*

Постановка проблеми. Довідкові джерела здебільшого трактують терміносполучення «конкурентоздатна особистість» у сенсі констатації її участі у професійному змаганні за досягнення кращих результатів. Сучасна вітчизняна освіта, втілюючи як найбільш цитовані концепції, так і визнані у цивілізованих країнах освітні парадигми, інтенсивно розвивається, завдячуючи передовсім інноваційно-налаштованому викладачеві – суб'єкту гуманоцентрованого процесу. Вчені, які системно вивчають психологічні аспекти трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві та освіті (Максименко, 2019), а також розробники педагогічних підходів, спрямованих на задіяність визначених ресурсів, зокрема, університетської освіти (Кушнарєнко, Шатко, 2021), здебільшого єдині у потребі по-новому оцінити потенціал культурації особистості. Така потреба зумовлена важливістю повноцінного врахування тенденцій розвитку сфери освіти, зокрема, на європейському контенті, під впливом світових глобалізаційних викликів, своєрідність яких уже визначено вченими (Локшина, 2009).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Докладне вивчення професійних і освітніх стандартів, котрі покладено в основу підготовки майбутніх викладачів закладів освіти, засвідчують про те, що нині спостерігається суттєве ускладнення культури його фахової діяльності як системи; до того ж темпи змістового її наповнення значно прискорюються. А це вимагає, щоб уже на основному етапі підготовки викладача були сформовані наукові засади професійної культури, а, відтак, базовим принципом університетської освіти доцільно вважати все ж культурологічний (І. Зязюн, В. Кудін, В. Лутай та ін.). Маємо зауважити на тому, що вчені ще не дійшли згоди відносно необхідних і достатніх вимірів культурологічного наукового підходу. До прикладу, деякі дослідники такий підхід

розуміють широко: до інформаційної культури особистості відносять не лише комп'ютерну грамотність та інформаційну компетентність, а й культуру розумової праці майбутнього фахівця, його комунікативну культуру (Коломієць, 2007). Водночас, спираючись на дослідно-експериментальні дані, доведено, що значущість культурологічного підходу у ракурсі конкурентоспроможності України у сфері освіти є недостатньо врахованою (Кузнєцова, 2021).

Мета статті: обґрунтувати доцільність поглиблення наукових уявлень про культуру організації викладачем його особистісно-професійного формувального впливу на здобувачів освіти через діяльність та спілкування; довести, що реалізація такої здатності сприятиме професійній успішності викладача, спрямованої на культурацію інших суб'єктів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення й узагальнення наукових джерел, у який висвітлено відповідні аспекти поняття «культура» дозволяють осмисляти його наближено до понять «освіта», «розвиток», «виховання». Довідкові джерела етимологію слова «культура» пов'язують із другою половиною XVIII століття та сенсом, який окреслює відмінність людського життя і тварин (Енциклопедія освіти, 2008) Вважається, що у вузькому смислі культура постає сферою духовного життя соціуму, охоплюючи і систему освіти, і систему виховання. Отож здатність особистості саме до культурного рівня організації життєдіяльності відображає рівень її освіченості й вихованості (М. Вебер, А. Моль, М. Каган, Л. Коган та ін.)

Культура є історичним явищем. Кожна історична епоха додає певні маркери та корегує в ньому акценти. Культура особистості має внутрішній і зовнішній вияви. Духовність же постає незмінним і неосязним джерелом збагачення і поглиблення культури особистості. Слід зауважити, що витoki ідей загальнокультурної компетентності сягають в античні часи (Піфагор, Аристотель та ін.), Середньовіччя (А. Боецій, М. Пселл та ін.), періоду Відродження (М. Монтень, Е. Роттердамський та ін.) класичної педагогічної думки (Й. Герbart, А. Дістерверг та ін.); Натомість сам термін «загальнокультурна компетентність» у їх працях ми не знаходимо. Водночас, завдячуючи філософсько-етичним домінантам доробку мислителів минувшини, видалось за можливе просвітителям-гуманістам (Г. Сковорода, В. Сухомлинський та ін.) говорити про значущість становлення педагога як «людини культури», носія і творця саме культурного рівня освітньої діяльності, а також збагатити конструкт «загальнокультурна компетентність» новими акцентами. До прикладу, трактувати це утворення як єдність тих цінностей, знань, умінь, навичок, досвіду, якостей, котрі сприяють розширенню соціокультурного світогляду особистості, забезпечуючи, з одного боку, орієнтацію її діяльності, спілкування, поведінки на взірці і світові, і національної культури, а з іншого – здатність використовувати культурні еталони як оцінні критерії для вирішення проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру (Шумілова, 2016). Вважається, що загальнокультурна компетентність – складова професійної, адже йдеться про фахівця, котрий у площині професійної діяльності «утримує» соціокультурні пріоритети, духовно-моральні цінності виховання та гуманістично спрямовані професійні наміри (І. Зязюн, Н. Кузьміна, Д. Ніколенко, В. Семиченко та ін.). Якщо ж йдеться про культуру організації особистістю певного сегмента професійної діяльності, то це вимагає відповідний рівень цілеспрямованих дій, які віддзеркалюють її здатність до ефективної особистісно-професійної реалізації. Зазначене окреслює таку площину: знання теоретичних засад організаторської діяльності, котрі дозволяють компетентно і визначати її пріоритети, і планувати етапи стратегії розгортання, і здійснювати корекцію щодо внеску інших

суб'єктів та налагоджувати партнерство із соціальними інституціями. Зазначене узгоджується із визначенням, яке надають довідкові джерела відносно інтерпретації терміносполучення «культура організації». (Енциклопедія освіти, 2008: 613).

Викладач, як «той, що читає лекції, веде уроки» в закладах освіти, має бути здатний до виходу на рівень культури в організації власної професійної діяльності. Адже йдеться про якісно новий «грунт» особистісно-професійної самореалізації. «Культурна» його діяльність постає тим своєрідним проєктом, де будь-який різновид (аналітична, комунікативна, гностична, виховна тощо) роботи, що ним проводиться, відбувається саме за параметрами культури. З-поміж останніх, зокрема, вимір звернення до майбутнього, враховуючи минуле; відповідність професійно-значущих дій моральним вимогам; вияв культури науково-педагогічного мислення; здатність ініціювати культурний фон освітнього процесу та ін. Якщо взяти до уваги важливість етапу професійної підготовки майбутнього викладача, то принципово важливим видається досягнення ним у процесі університетської освіти певного рівня досконалості вже базуючись на основі засвоєних знань про себе та первинного досвіду взаємодії з професійним соціумом; головне – на підґрунті базового рівня культури організації навчально-професійної діяльності сформуванню стійкої потреби до особистісно-професійного вдосконалення. Мають рацію ті вчені, які, в результаті комплексного дослідження процесу самореалізації гуманістичних можливостей (зокрема, у педагогічній діяльності), виокремлюють етапність процесу розгортання самореалізації викладача. А саме: самоспостереження, самодослідження, самопізнання, самоаналіз, самоусвідомлення, самовизначення, самопроєктування, самоактуалізація, самоздійснення (Шумілова, 2016). Як зауважує А. Сущенко, у такий спосіб видається за можливе вибудовувати педагогічний процес на засадах гуманізму, що простежується за векторами духовного взаємозбагачення його учасників, діалогічної взаємодії та фасилітації самовиховання, їх інтелектуального співробітництва та почуттєво-емоційної співтворчості, а також через автентичний вияв почуттів та думок суб'єктів педагогічного процесу (Сущенко, 2003). Вважаємо, що у суто педагогічному сенсі принципово важливо в закладі вищої освіти сформуванню у майбутнього викладача саме культурний фонд професійної діяльності.

Нині, зосереджуючи увагу на формуванні здобувача вищої освіти як «людину культури», доречно врахувати й зміни, внесені до національного класифікатора професій ДК 003: 2010 у 2021 році (№ 810 – 21), зокрема, в таких аспектах, як-от: «назва професійного угруповання» та «професійна назва роботи»; йдеться про диференціацію статусності викладача – «викладач заходу фахової перед вищої освіти», «професіонали в галузі освіти і науки», «викладач закладу вищої освіти».

Вивчення й узагальнення досвіду професійної діяльності творчих викладачів закладів освіти переконує в тому, що сучасний викладач має щонайменше бути здатний стати конкурентоздатним на ринку освітніх послуг. У цьому плані важко переоцінити значення вияву ним не лише внутрішньої культури як основи культури вчинків, взаємин, почуттів тощо. Не менш важливим видається й його налаштованість на те, щоб не знижувати рівень культури у ключовому ракурсі професійного призначення – фаховій діяльності, суб'єкт-суб'єктній взаємодії, наближенні міжособистісних відносин до рівня культури.

Так, вивчаючи своєрідність феномену «культура професійного спілкування» дослідники доводять конструктивність низки підходів, з-поміж яких – комунікативний (М. Гриньова, А. Кан-Калик, М. Пентелюк та ін.), адже у його контексті всебічно пояснюється виключне значення творчої комунікативної діяльності особистості. У деяких

дослідженнях (зокрема, С. Амеліної) встановлено сукупність педагогічних принципів, реалізація яких в освітньому процесі закладу вищої освіти забезпечує сформованість культури професійного спілкування студентів (діалогізація, духовна взаємодія та інтелектуальна співтворчість суб'єктів освітнього процесу, творча активність у спілкуванні). До того ж уже визначено алгоритм підвищення рівня професійної культури у процесі саморозвитку як студентів, так і викладачів-науківців. Йдеться про самодіагностику, самоаналіз, самомотивацію, самовдосконалення і самовиховання, самооцінювання, самокоригування, самореалізацію (Амеліна, 2006). Вважаємо цілковито очевидною практико-орієнтовану потужність проведених наукових розвідок. Особливо зваживши, що в них дослідницька увага все ж здебільшого сфокусовано саме на культурі діалогу у майбутніх фахівців, адже саме такий формат актуалізує параметр «людини культури» стосовно суб'єктів взаємодії, зокрема, і викладача, і здобувача освіти.

За реалій сьогодення актуалізується ще один аспект, пов'язаний із діяльністю викладача в умовах розбудови інноваційного інформаційного соціуму. Йдеться про аспект культури використання у професійній діяльності сукупності інформаційних ресурсів нині постає предметом підвищеної уваги дослідників, адже інформація соціуму зумовлює необхідність помітної інформатизації передовсім освітньої сфери (Р. Гуревич, Є. Данильчук, О. Кивлюк, А. Коломієць та ін.). Учені довели конструктивність у цьому плані інформологічного методологічного підходу, який уможливує як деталізацію джерел інформації, окреслення шляхів набуття особистістю інформаційно-бібліографічних її здатностей, так і своєрідності змісту навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на відбір, оцінювання, збереження, інтеграцію, структуризацію, а також створення нею нової наявної інформації.

У цьому зв'язку природний підвищений інтерес становлять, на наш погляд, результати науково-педагогічного дослідження А. Коломієць, котрі пов'язані із реалізацією у закладах вищої освіти педагогічних умов, втілення яких в освітній процес дозволяє відстежувати позитивну динаміку інформаційної культури здобувачів вищої освіти. Вчена окреслює таку сукупність умов: системність у формуванні інформаційної культури; побудова змісту освітнього процесу відповідно до завдань розвитку інформаційної компетентності студентів; створення такого освітнього середовища, котре формує саме позитивну мотивацію, та стимулює студентів до творчої інформаційної діяльності. До того ж, базуючись на експериментальних даних, вчена обґрунтовує, до прикладу, важливість вироблення у суб'єктів освітнього процесу культури праці в інформаційних мережевих співтовариствах, колективній інформаційній діяльності; причому як в електронному інформаційному середовищі, так і через розробку спроможного навчального контенту на основі Web 2.0, тобто спеціальних сервісів другого покоління (Коломієць, 2007). Зазначене збігається із нашою дослідницькою позицією, зокрема, в аспекті того, що першооснови культури використання інформаційно-комп'ютерних технологій в освітньому процесі багато в чому залежить від гнучкості глибини, стійкості, діалогічності, самостійності мислення викладача. За наявністю означених характеристик мислення викладача, зокрема вищої школи, створюється сприятлива навчально-пізнавальна атмосфера, котра вмотивовує процес наполегливого учіння здобувачів освіти через якісне подання інформації, швидкість її отримання та додаткові можливості щодо прогнозування результатів власних дій й автоматизації окремих дидактичних операцій. Саморефлексія набутого у цьому відношенні досвіду викладацької діяльності дозволяє стверджувати, що важливим аспектом саме культури презентації професійно значущих інформаційних продуктів, є належний рівень

комп'ютерної грамотності. Дійсно, у такий спосіб уможлиблюється (на основі компенсаторності) педагогічно доцільне використання різновиду засобів надання інформації ще й через посилення її привабливості, спираючись на голосовий і музичний супровід та дизайнерське й кольорово-графічне оздоблення. До того ж створюються передумови фундаментального висвітлення не лише історичних аспектів розбудови вітчизняної освіти як бази збереження національної ідентичності (Н. Дем'яненко, В. Майборода, З. Хижняк та ін.), а й реалізувати психологічні механізми інтенсифікації освітнього процесу (С. Максименко, В. Семиченко, А. Фурман та ін.), повноцінно розкрити різноаспектність освіти в зарубіжжі чим і спрямовується творче використання конструктивних ідей, доведених компаративістами (М. Авраменко, Н. Лавриченко, О. Локшина, Л. Пуховська, Н. Сидорчук та ін.).

Висновки. В результаті здійсненої аналітичної роботи встановлено, що одним із підходів до вдосконалення професійної підготовки сучасного викладача доцільно вважати розвиток його культури надання освітніх послуг. Доведено, що саме рівень культури професійного само здійснення викладача дозволяє прогнозувати його стійку успішність щодо здійсненої професійної діяльності та реалізації на практиці наявної комунікативної компетентності. Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці методичного інструментарію конструктивної культурації особистості викладача.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Амеліна С.М. Концептуальні основи формування культури діалогу у студентів вищих навчальних закладів освіти. *Наукові записки*. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2006. Вип. 63. С. 3-10.

Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

Коломієць А.М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія. Вінниця: ВДПУ, 2007. 379 с.

Кузнєцова Л. Конкурентноспроможність України у сфері освіти. *Вища школа*. 2021. № 4. С. 64-69.

Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: СПД Богданова А.М., 2009. 404 с.

Максименко С.Д. Психологічний супровід трансформаційних процесів в українському суспільстві та освіті. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 4. С. 5-15.

Суцєнко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя: наук.-методич. Посібник. Запоріжжя: прем'єр, 2003. 222 с.

Шейко В., Кушнарєнко Н. Культуралізація особистості – освітній вимір. *Вища школа*. 2021. № 5. С. 23-38.

Шумілова О.Ф. Формування загальнокультурної компетентності майбутнього учителя гуманітарних спеціальностей: теорія і практика: монографія. Бердянськ, 2016. 544 с.

REFERENCES

Amelina S. M. (2006). Kontseptual'ni osnovy formuvannya kul'tury dialohu u studentiv vyshchikh navchal'nykh zakladiv osvity. [Conceptual bases of formation of culture of dialogue at students of higher educational institutions of education]. *Naukovi zapysky*. [Scientific notes]. Kyiv: Nat. ped. Univ. M.P. Dragomanova. Vip. 63. P. 3-10. [in Ukrainian].

Entsyklopediya osvity. [Encyclopedia of Education]. (2008). Hol. red. V.H. Kremen'. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

Kolomiyets' A.M. (2007). Informatsiyna kul'tura vchytelya pochatkovykh klasiv: monohrafiya. [Information culture of primary school teachers: monograph]. Vinnytsia: VSPU. 379 p. [in Ukrainian].

Kuznetsova L. (2021). Konkurentnospromozhnist' Ukrayiny u sferi osvity. [Competitiveness of Ukraine in education]. *Vyshcha shkola*. [Higher School]. № 4. P. 64-69. [in Ukrainian].

Lokshyna O.I. (2009). Zmist shkil'noyi osvity v krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu (druha polovyna XX – pochatok XXI st.): monohrafiya. [The content of school education in the European Union (second half of XX – early XXI century.): monograph]. Kyiv: SPD Bohdanova A.M. 404 p. [in Ukrainian].

Maksymenko S.D. (2019). Psykholohichnyy suprovid transformatsiynykh protsesiv v ukrayins'komu suspil'stvi ta osviti. [Psychological support of transformation processes in Ukrainian society and education]. *Pedahohika i psykholohiya*. [Pedagogy and Psychology]. № 4. P. 5-15. [in Ukrainian].

Sheyko V., Kushnarenko N. (2021). Kul'turatsiya osobystosti – osvitniy vymir. [Culturing personality – educational dimension]. *Vyshcha shkola*. [Higher school]. № 5. P. 23-38. [in Ukrainian].

Shumilova O.F. (2016). Formuvannya zahal'nokul'turnoyi kompetentnosti maybutn'oho uchytelya humanitarnykh spetsial'nostey: teoriya i praktyka: monohrafiya. [Formation of general cultural competence of the future teacher of humanities: theory and practice: monograph]. Berdyans'k. 544 p. [in Ukrainian].

Sushchenko A.V. (2003). Humanizatsiya pedahohichnoyi diyal'nosti vchytelya: nauk. metodych. posibnyk. [Humanization of pedagogical activity of the teacher: sciences. methodical. manual]. Zaporizhzhya: prem'yer. 222 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню одного з ресурсів удосконалення професійної діяльності викладача – спрямування процесу підвищення його здатності до надання освітніх послуг. Доведено, що формуючи особистість конкурентоздатного викладача як «людини культури», важливо вже на етапі його університетської освіти спрямувати педагогічні зусилля на збагачення його загальної культури та духовності – неосяжного джерела повноцінного набуття здатності до здійснення професійної діяльності за параметрами культури – що сприяє наданню конструктивних освітніх послуг і повноцінному вияву комунікативної компетентності.

Ключові слова: культура, викладач, культура освітніх послуг, комунікативна компетентність.